

BUG'DOY NAVLARINING MINERAL O'G'ITLAR BILAN OZIQLANISHINING DON HOSILDORLIGIGA TA'SIRI

*Utaeva G.N. , Xoliqov Z.B.
Qarshi muxandislik-iqtisodiyot instituti*

Аннотация

Sug'oriladigan yerlarda kuzgi boshqli don ekinlaridan barqaror, mo'l va sifatli hosil yetishtirishda sug'orish, oziqlantirish tartiblarini optimallashtirish asosida takomillashtirilgan jadal texnologiyalarni ishlab chiqarishga keng joriy qilish, g'allachilikda hosildorlikni va don sifatini oshirish muhim omillardan biridir.

Respublikamizda asosiy oziq-ovqat ekini hisoblangan bug'doy hosildorligiga ta'sir etuvchi omillarni mintaqaning tuproq-iqlim sharoiti va navlarning biologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'rganish g'allachilikdagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Yangi yaratilgan bug'doy navlarining mintaq-tuproq-iqlim sharoiti va navlarning biologik xususiyatlariga mos agrotexnologiyalarini ishlab chiqish navlarning potensial hosildorligidan to'la foydalanishga va hosildorlikni va don sifatini oshirishga, yetishtirilgan don tannarxini kamaytirishga imkon beradi.

Boshqli don ekinlari hosilining shakllanishiga navning biologik xususiyatlari, mintaqa tabiiy iqlim sharoiti, tuproq unumdorligi, o'tmishdoshlar, ekish usuli, muddati va me'yor, oziqa moddalar me'yor va qo'llash muddatlari, nam bilan ta'minlanganlik, o'simlikni kasallik, zararkunandalar bilan zararlanishi, ekinzorni begona o'tlar bilan ifloslanishi, barcha agrotexnik tadbirlarni optimal muddatda va sifatli o'tkazilishi, hosilni qisqa davrda nobudgarchiliksiz o'rib-yanchib olinishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmasdan qolmaydi.

Shuning uchun ham agrotexnik usullar orasida sug'oriladigan dehqonchilik sharoitida kuzgi bug'doy rivojlanishining jadal yoki sust bo'lishi, hosilning mo'l yoki sifatli aksincha past va sifatsiz bo'lishi asosiy oziqa elementlari, azot, fosfor va kaliy (NPK) ning yetarli miqdorda yoki aksincha yetishmasligiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun biz, Don va dukakli ekinlar ilmiy tadqiqot instituti Qashqadaryo filialida yaratilgan yangi yumshoq bug'doy navlarining o'g'itlashga ta'sirchanligini o'rganish borasida tajribalar olib borildi.

Dala tajribalari Qashqadaryo viloyati uchun xos bo'lgan Qarshi tumanidagi Ostonbobo fermer xo'jalik dalasida o'tkazildi. Tajriba dalasining tuprog'i och tusli bo'z tuproq, mexanik tarkibi o'rta soz, kam sho'rlangan sizot suvlar 2-2,5 metr chuqurlikda joylashgan, kam minerallashtirilgan (2,5-3g/l) iborat. O'tmishdosh g'o'za. O'suv davrida tuproqdagi namlik tuproq cheklangan dala nam sig'imining 70% dan kam bo'lmagan holda ushlab turildi.

Tajriba maydoni tuprog'i tarkibida gumus miqdori 0-30sm qatlamda 0,918% ni, 30-60 sm da 0,660% , tuproq tarkibidagi yalpi azot muvofiq holda 0,018%; va 0,055 % , yalpi fosforning miqdori 0,105%; 0,065% va yalpi kaliy miqdori 1,90;1,83% ni, harakatchan azot miqdori 4,6 va 2,3mg/kg, harakatchan fosfor mos ravishda 43,0 va 30,0 mg/kg, almashinuvchi kaliy miqdori 118,0; 113,0 mg/kg ni tashkil qildi.

Tajribada, andoza sifatida Davlat reestriga kiritilgan Krasnodar-99 navi standart qilib olindi. Tadqiqotlarimizda, yumshoq bug'doyning istiqbolli navlari G'ozg'on, Elomon, Yaksart, Hisorak, Bunyodkor, Farovon va Barhayot navlari qo'yidagi variantlarda 1)Nazorat (o'g'itsiz); 2)N₉₀P₆₀K₃₀ 3) N₁₃₅P₇₅K₄₅

4) N₁₈₀P₉₀K₆₀ kg\ga joylashtirildi.

O'simlikning bo'yi uning yotib qolishga chidamliligi bilan bevosita bog'liq ko'rsatkich hisoblanadi. Bizning tadqiqotlarimiz natijalarining ko'rsatishicha nazorat (o'g'itsiz) variantda barcha navlarda o'simlik bo'yi nisbatan past bo'lishi kuzatildi. Standart nav Krasnodar-99 ga nisbatan faqat Hisorak navining bo'yi 0,2 sm ga past bo'ldi. Qolgan barcha navlarning bo'yi standart Krasnodar-99 ga nisbatan 7,0 sm dan 16,9 sm gacha yuqori bo'ldi.

Ma'dan o'g'itlarning qo'llanilishi bilan o'simlik bo'yining oshganligi kuzatildi. N₉₀P₆₀ K₃₀ kg/ga qo'llanilganda nazorat variantiga nisbatan barcha navlar bo'yicha o'simlikning bo'yi standart nav Krasnodar-99 da 60,8 sm dan 53,2 sm ga Barhayot navida 81,8 sm ga gacha oshganligi kuzatildi. Boshqa navlarda ham nazoratga nisbatan o'simlikning bo'yi oshib bordi. Tajribamizda eng baland o'simliklar N₁₈₀P₆₀K₃₀ kg/ga o'g'it berilgan variantda yuqori bo'lganligi kuzatildi va navlarga bog'liq holda 95,6 sm dan 108,3 sm gacha o'zgarib bordi.

Tajribamizda navlarga va qo'llanilgan ma'dan o'g'itlar me'yorlariga bog'liq holda boshoqning uzunligi, 1 ta boshoqdagi don vazni va donlar soni ham o'zgarib bordi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki ma'dan o'g'it me'yorlarining oshib borishi bilan boshoq uzunligi, 1 ta boshoqdagi don soni va vazni ko'paydi.

Ma'dan o'g'it me'yorlarining oshib borishi bilan barcha navlarda hosildorlikning oshib borganligi aniqlandi. N₉₀P₆₀K₃₀ kg/ga qo'llanilgan paykalchalarda navlar bo'yicha hosildorlik (Krasnodar-99)da 53,7 s/ga , (Hisorak) da 64,7 s/ga bo'lganligi yoki bu nazorat variantidagiga nisbatan 30,6; 36,6 s/gacha oshganligi aniqlandi.

Ma'dan o'g'itlarning bug'doy navlari hosil strukturasi va hosildorligiga ta'siri

№	Variantlar	Navlar	O'simlik bo'yi, sm	Bosh boshq o'lchamlari			Don hosildorligi, s/ga
				Uzunligi, sm	1 ta boshoqdagi don vazni, g	Don soni, dona	

1	Nazorat (o'g'itsiz)	Krasnodar-99	60,8	9,0	1,1	35	23,1
2		G'ozg'on	75,6	8,5	1,6	43	23,4
3		Elomon	75,1	7,5	1,4	45	22,3
4		Yaksart	67,8	9,5	1,8	43	27,7
5		Hisorak	60,6	9,4	1,5	39	29,9
6		Bunyodkor	69,9	9,0	1,8	44	25,6
7		Farovon	71,5	8,7	1,6	42	24,8
8		Barhayot	77,7	8,9	1,9	45	28,1
9	N ₉₀ P ₆₀ K ₃₀	Krosnadar-99	65,7	9,5	1,5	50	53,2
10		G'ozg'on	71,3	10,0	2,0	55	61,5
11		Elomon	83,6	9,5	1,7	52	56,7
12		Yaksart	90,3	10,1	2,0	57	59,4
13		Hisorak	81,5	10,0	1,9	54	58,9
14		Bunyodkor	91,5	9,8	1,9	56	64,6
15		Farovon	89,7	10,3	2,0	58	61,3
16		Barhayot	81,8	9,8	2,0	56	64,7
17	N ₁₃₅ P ₇₅ K ₄₅	Krosnadar-99	73,1	10,0	2,2	60	59,4
18		G'ozg'on	89,3	11,0	2,4	58	63,2
19		Elomon	98,7	10,2	2,1	54	62,2
20		Yaksart	99,6	10,5	2,3	60	71,8
21		Hisorak	88,9	10,2	2,1	64	69,8,
22		Bunyodkor	96,5	10,5	2,4	60	72,8
23		Farovon	97,4	11,2	2,3	62	67,1
24		Barhayot	92,4	10,0	2,6	60	68,3
25	N ₁₈₀ P ₉₀ K ₆₀	Krosnadar-99	95,6	10,3	2,5	61	61,9
26		G'ozg'on	101,5	11,5	2,8	65	74,8
27		Elomon	115,2	12,1	3,0	67	65,6
28		Yaksart	105,1	12,0	2,9	65	73,2
29		Hisorak	108,3	11,5	2,6	68	70,1
30		Bunyodkor	101,6	12,1	3,1	66	78,2
31		Farovon	103,1	12,5	3,0	64	76,3
32		Barhayot	101,4	13,0	3,5	67	73,2

Ma'dan o'g'itlar $N_{180}P_{90}K_{60}$ kg/ga qo'llanilganda $N_{135}P_{60}K_{30}$ kg/ga nisbatan standart Krasnodar-99 navida hosildorlik 2,5 s/ga, G'ozg'on navida 11,6 s/ga, Elomon navida 3,4 s/ga, Bunyodkor navida 5,4 s/ga, Farovon navida 9,2 s/ga, Barhayot navida 4,9 s/gacha oshganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha o'rganilgan yangi navlar azotli o'g'itlarga standart Krasnodar-99 naviga nisbatan ta'sirchanroq ekanligi namoyon bo'ldi.

Xulosalar

O'rganilgan natijalardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, yangi yumshoq bug'doy navlari Qashqadaryo viloyatining issiq, quruq iqlim sharoitida ma'dan o'g'itlarga ta'sirchanligining oshib borganligi ma'dan o'g'itlar $N_{180}P_{90}K_{60}$ kg/ga qo'llanilganda hosildorlikning oshib borishi bilan boshqadagi don soni va vazni yuqori bo'lishligi, kuzgi bug'doyning qishlash darajasiga ijobiy ta'siri, boshqa variantlarga nisbatan mahsuldor poyalar sonining ko'p bo'lishi va o'simlikning o'sib rivojlanishining yuqori bo'lishligiga erishildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalilov.N Bobomirzaev P.X.Kuzgi bug'doyni sug'orish va o'g'itlashning ilmiy asoslari. Toshkent :Fan, 2009.-200 b.
2. Xalilov.N Bobomirzaev P.X. Bug'doy. Samarqand, 2011.-295 b.
3. Oripov R.Xalilov N.O'simlikshunoslik.Toshkent: 2007.-384 b.
4. Lavronov G.A.O'zbekiston bug'doylari- Toshkent 1974—336 b .